

Landsskipulagsstefnan nýja þýðir mikla þróunarfjötra

Eftir Trausta Valsson

Lengi hefur verið fjallað um þörf á gerð landskipulags fyrir Ísland. Var gerð tilraun um að koma þessu inn í skipulagslögin 2010 en útvatnaðist í það sem kallað er landskipulagsstefna. Með þessu glataðist tilgangur landskipulags þ.e. að skapa landsyfirlit og búa til yfirlit um framtíðarþróun landsins. Umhverfisráðherra lagði fram frumvarp um landsskipulagsstefnu á Alþingi í vor, en það komst ekki til umræðu.

Trausti Valsson

Yfirgnæfandi vald umhverfisráðherra

Skipulagsmál á Íslandi falla undir umhverfisráðherra, og í skipulagslögum segir: „leggur (ráðherrann) fram á Alþingi tillögu til þingsályktunar um landsskipulagsstefnu til tólf ára“. Þar með er vald umhverfisráðherrans um mótun framtíðar Íslands orðið yfirgæfandi. Við þetta bættist svo í reglugerðinni 2011, geysiafdrifarík málsgrein sem segir: „(Umhverfisráðherra) setur fram hverjar áherslur landsskipulagsstefnu skuli vera.“

Í bók undirritaðs og Birgis Jónssonar *Ísland hið nýja* er fjallað um landsskipulag er bent á mikilvægi þess að landsskipulaginu sé stjórnað af forsætisráðherra en í stýrihópi séu líka fulltrúar stjórnarandstöðu.

Með því að umhverfisráðherrann var gerður stjórnandi mótunar framtíðarstefnu fyrir Ísland, urðu verndunaráherslur í landsskipulagsvinnunni ríkjandi, sbr. stefnumótunarbréf ráðherrans til Skipulagsstofnunar: „Mikilvægar forsendur í því sambandi eru aukin áhersla á náttúruvernd, þar sem m.a. er tekið mið af útbreiðslu tegunda og vistgerða, vistfræðilegu ástandi þeirra og verndargildi, náttúruverndaráætlun, væntanlegri stefnu um útivist og ferðamennsku.“ Sem sagt: Áherslan skal vera á hinar ýmsu þremsur á framtak, líkt og

Yfirlitsskort um verndun á miðhálandinu

- Fridlýst svæði og þjóðgarðar
- Svæði á náttúruverndaráætlun
- Svæði á náttúru-minjaskrá
- Náttúruverndarsvæði samkvæmt svæðisskipulagi
- Almenn verndarsvæði samkvæmt svæðisskipulagi

Myndin sýnir samsöfnun hina ýmsu tegunda verndunar á miðhálandinu, og eru ekki mörg svæði utan þeirra. Við bætast síðan „ösnortin víðerni“ sem ná til um helming landsins og „verndunareildir“ landsskipulagsstefnunnar, sem ná til alls miðhálandins, fyrir utan tvö mjó mannvirkjabelti.

Yfirlit um svæði skilgreind hafa verið sem „ösnortin víðerni“ á Íslandi

Myndin sýnir svæði sem skilgreind hafa verið sem „ösnortin víðerni“ á Íslandi. Hér eru nær allar framkvæmdir, vegalögn osfrv. útilokaðar.

verið hefur í starfi ráðherrans að rammaáætlun, nema að nú skal landsskipulagsstefnunni beitt á ennþá markvissari hátt til að útloka möguleika fyrir framtíðinni.

Gerð landsskipulagsstefnu

Umhverfisráðherra fól Skipulagsstofnun að gera fyrstu landskipulagsstefnuna með verndunaráherslur sínar að leiðarljósi. Fékk stofnunin til þess aðeins eitt ár. Auglýsti Skipulagsstofnun *Tillögu um landsskipulagsstefnu 2013-2024* sl. haust.

Athugasemdir komu frá 66 aðilum, margar mjög alvarlegar. Stofnunin skilaði umsögnum sínum um athugasemdirnar í desember. Mörgu er þar ónákvæmlega eða ekki svarað. Á grundvelli þessara gagna lét umhverfisráðherra búa til þingsályktunartillögu um landskipulagsstefnu sem lögð var fram á þinginu stuttu fyrir þinglok.

Dæmi um athugasemdir: „Suðurorka hefur almennt áhyggjur af áhrifum landsskipulagsstefnu. Suðurorka hefur efasemdir um að Skipulagsstofnun sé rétti aðillinn til að fara með skipulagsvald miðhálandisins“. Vegagerðin bendir m.a. á alvarleika eftirfarandi ákvæðis: „Grannsvæði Vatnajökulspjóðgarðs og Þjórsárvera njóti a.m.k. hverfisverndar.“. Um þetta ákvæði segir Vegagerðin: „Orðalag þess er afar opið og matskennt og skapar óvissu um stöðu svæða sem eru í nágrenni friðlýstra svæða.“

Fólk áttar sig ekki á hversu stórpólitískar ákvarðanir þær eru sem umhverfisráðherra hefur ætlað sér að koma fram með landsskipulagsstefnunni. Um þetta sagði Eiríkur Bjarnason verkfræðingur, á ráðstefnu um landsskipulagsstefnu sl. haust: „... (hún) er stórpólitískt plagg og til þess greinilega ætlað m.a. að hindra gerð virkjana, háspennulína og vega á hálendinu. Verndinni er ætlað að verða svo mikil að vandséð er hvernig nýta á landið og auðlindir þess...“.

Landsskipulagsstefnu þarf að móta í sátt

Mikilvægasta atriðið í gerð landskipulagsstefnu er að hún sé unnin í sátt. Í þessu feist að landskipulagsstefnu beri að setja fram sýn sem ekki er aðeins mótuð af

» Þörf er á gerð landskipulags fyrir Ísland. Tilraun til að koma þessu í skipulagslög útvatnaðist í það sem kallað er landsskipulagsstefna.

þeim sem eru við stjórnvöllinn hverju sinni.

Ég undirritaður setti fyrstur manna fram hugmyndir um landskipulag fyrir um 38 árum og hef unnið að þeim alla tíð síðan. Eg tel að nálgunin við viðfangsefnið í fyrirliggjandi tillögu um landskipulagsstefnu sé í mörgum grundvallaratriðum óheppileg eða röng.

Einn af göllunum við núverandi tillögu um landsskipulagsstefnu er að hún er í þremur hlutum: 1) miðhálandi, 2) búsetumynstur í dreifbýli og 3) haf- og strandsvæði, allt aðeins með sýn til 12 ára, og margt er unnið í smáum mælikvarða sem tilheyrir svæðis- eða aðalskipulagsvettvangi. Með þessu tapast grundvallartilgangurinn með gerð landsskipulags; að móta skematíska heildarsýn til langs tíma.

Mat á áhrifum hnattrænnar hlýnunar

Í landsskipulagsstefnunni vantar að gera grein fyrir hve miklu hnattræn hlýnun mun breyta um forsendur byggðar á Íslandi. Dæmi: Ýmis lágjendissvæði munu verða í hættu vegna hækkunar sjávar. Þá munu bæði gróður- og snjóflúrnar færast ofar. Gróður mun því aukast á hálendi. Með þessu breytast hin „ósnortnu“ víðerni; þau verða grænni og líkari svæðum á láglandi. Hugmyndir um verndun á hálendi þurfa að taka mið af þessu.

Með hnattrænni hlýnun munu snjóalög einnig minnka, sem þýðir að vetrarumferð á hálendisvegum verður auðveldari. Því er undarlegt að landsskipulagsstefnan leggi til að gerð vega á miðhálandinu skuli eingöngu miðast við þarfir sumarumferðar.

Höfundur er prófessor í skipulagsfræði við HÍ.